

СВІТОВА ЕКОНОМІЧНА ІНТЕГРАЦІЯ ТА ТРАНСНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ В ХХІ СТОЛІТТІ

УДК 330.01:338

О. І. РЯБА, Н. М. ЛАВОР

Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ АПК УКРАЇНИ І ЧЛЕНСТВО В СОТ

В статті аналізується вплив членства в СОТ на розвиток агропромислового комплексу України. Увага акцентується на недоліках вступу до СОТ.

The article analyzes the impact of WTO membership on agriculture development in Ukraine. Attention focuses on the disadvantages of joining the WTO.

Ключові слова: Світова Організація Торгівлі, АПК, конкурентоспроможність, протекціонізм, відродження села.

На початку нинішнього тисячоліття визначальним фактором як національного, так і міжнародного, розвитку стає глобалізація. Вона перетворюється на домінуючу тенденцію світогосподарських процесів.

Економічна глобалізація – складний і суперечливий феномен. З одного боку - це рух природний, стрімкий, незворотний. Це нестримне розповсюдження досягнень людства: науки, технологій, освіти, добробуту по всій планеті. З іншого боку, глобалізація – не тільки об'єктивне явище техніко-економічного розвитку, а результат певної політики, рух жорстко керований чужими та користюлюбними інтересами, глибоко політизований.

Яскравим прикладом сказаного є Світова Організація Торгівлі (СОТ) – один із головних суб'єктів сучасного світового економічного життя. Членами цієї організації є більше 150 країн світу і більше тридцять стоять в черзі на вступ (серед них Росія та Білорусь). В той же час з усіх сторін постійно лунає критика діяльності цієї організації, звучать заяви про її негативний вплив на економіку країн-учасниць, зокрема на розвиток аграрного сектора.

Україна ось уже три роки являється членом СОТ. Для остаточного підведення підсумків щодо даного членства – це небагато, а щоб зробити певні висновки не так уже і мало. На нашу думку, на особливу увагу заслуговує аналіз стану аграрного сектора вітчизняної економіки, який традиційно відіграє важливу роль в Україні і з ним пов'язані великі надії. На актуальність даного питання вказує і той факт, що згідно зі статуту СОТ, країна-учасниця після трьох років членства має право на перегляд умов вступу до цієї організації, керуючись своїми національними інтересами.

Питання наслідків вступу в СОТ для АПК України майже двадцять років не виходить з поля зору дослідників: вчених-аграріїв і практиків, політиків. Серед тих, хто проводив дослідження в даному напрямку: Бураковський І., Грабинський І., Доусон Л., Осика С., Осташко Т., Пятницький В., Димедет В., Циганкова Т. Дискусії, які розгорнулись на початку 90-х років 20 століття, точаться по сьогоднішній день і характеризуються дуже широким діапазоном думок – від ейфорійного очікування численних благ для АПК України від СОТ до проорокувань майже катастрофічних наслідків.

Метою даної статті є аналіз стану аграрного сектора економіки України та виявлення зв'язку між цим станом і членством в СОТ.

Вступ до СОТ, хоча на ньому і спробували заробити передвиборчі дивіденди окремі політичні сили, ніколи не був самоціллю. Прогнозувалось, що набуття членства в СОТ створить позитивні передумови для соціально-економічного розвитку України. Основні з них:

- поліпшення умов торгівлі на світовому ринку для вітчизняних виробників;
- розширення можливостей споживачів щодо вибору товарів, робіт, послуг внаслідок посилення конкуренції між імпортними і вітчизняними товарами, що має сприяти підвищенню якості таких товарів та зниженню цін на них;
- зростання конкурентоспроможності вітчизняного виробника;
- поліпшення інвестиційного клімату в державі;
- відкриття нових реальних орієнтирів для інтеграції України до ЄС.

Усі названі пункти стосуються як економіки України в цілому, так і окремих галузей, зокрема аграрних.

На нашу думку, об'єктивну оцінку впливу перебування України у СОТ на аграрний сектор сьогодні давати складно. Це пов'язано із тим, що частина цього досить короткого проміжку часу припадала на період фінансово-економічної кризи, період низького попиту. Часто, наприклад, доводиться чути про значне збільшення імпорту м'яса та м'ясопродуктів саме у зв'язку із набуттям Україною членства у СОТ. З цього приводу необхідно зазначити, що збільшення імпорту м'яса відбулось за рахунок значного зростання внутрішньої ціни на м'ясо ще до вступу України до СОТ. Зменшення ж ставки імпортного мита після 16 травня 2008 року зіграло свою роль у подальшому. До вступу у СОТ середній митний тариф на м'ясо та субпродукти у адвалерному вимірі складав 38,1%, після вступу – 13,1%, на молокопродукти – 23,3% та 10,5% відповідно. У зв'язку з дією цих факторів імпорт м'яса збільшився з 207,9 тис. тонн у 2007 р. до 429,7 тис. тонн у 2009 р. Окремим фактором збільшення імпорту низькосортної м'ясної сировини було зниження

платоспроможності населення України, що обмежило попит на високоякісну м'ясну продукцію. У такій ситуації збільшився рівень зацікавленості з боку переробних підприємств у використанні імпоротної дешевої м'ясної сировини.

З іншого боку, набуття Україною членства у СОТ збіглося з початком девальвації національної валюти, яка, в силу об'єктивних причин, сприяла скороченню певних статей імпорту та стимулювала експорт.

Думається, що реальні результати впливу зобов'язань, які Україна взяла на себе по відношенню до партнерів по СОТ, позначаться у подальшому, у період стабілізації політично-економічної ситуації в Україні, у фазі активного розвитку аграрного сектору, збільшення платоспроможності населення України та активізації державної підтримки сільського господарства.

Як уже було зазначено, головною метою створення СОТ є поступове зниження рівня протекціонізму у торговельних відносинах країн-членів, зниження митних тарифів, формування системи торговельних відносин, яка б дала змогу уникати торговельних конфліктів. Проте політика протекціонізму, як здійснювалась, так і здійснюється всіма країнами світу. Сьогодні розвинуті країни діють прагматично: у випадку власної зацікавленості вони лібералізують ринки, а коли необхідно забезпечити доступ власних товарів на іноземні ринки, вони намагаються усунути торговельні бар'єри. Особливо захищають своє сільське господарство і легку промисловість, які є стратегічними статтями експорту для країн, що розвиваються. Так імпортне мито на сільськогосподарські товари в США, Канаді, ЄС, Японії досягає 100–300%. Щорічно протекціоністські заходи з боку розвинутих країн завдають збитків країнам, що розвиваються, на 100 млрд дол. США [1, с. 13]. Умовою ж вступу України до СОТ було скорочення середнього розміру тарифів на імпорتنу сільськогосподарську продукцію до 11 % та зведення експортних субсидій до нуля.

Позитивним наслідком вступу до СОТ вважається початок переговорів з ЄС щодо укладення Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, зокрема, щодо створення зони вільної торгівлі. Однак, під час переговорів (у лютому 2011р.) про створення Зони вільної торгівлі (ЗВТ) Україна не змогла здолати протекціонізм Євросоюзу. Запропоновані Європою квоти для українських товаровиробників виявились надто маленькими. Так, за пільговими ставками нам дозволяють експортувати не більше 20 тисяч тонн зерна та 1 тисячу тонн свинини. Україна запропонувала компроміс: поступово збільшувати квоти. Євросоюз відмовився.

Зверхність і зневажливість до України як торговельного партнера проявилась у тому, які саме 80% торговельних позицій Європа погоджується відкрити для нас. Українцям без обмежень дозволяється поставляти до Європи банани, кокоси, пальмове масло та таке інше. Тобто, нам відкрили те, чого ми ніколи в житті не виробляли і виробляти не будемо. Нам не дозволили завозити або квотували «лише» 20% товарів, серед яких зерно, м'ясо, молочні продукти, цукор [2]. Однак юридично до Брюсселя не може бути претензій, все відбувається згідно з буквою закону СОТ.

Завдання Євросоюзу полягає не в захисті внутрішнього ринку від українських виробників, адже частка України в імпорті до ЄС становить лише 1%. Інтерес ЄС зводиться до просування своїх товарів на наш ринок – частка Європи в імпорті в Україну складає 30%. Вступ до ЗВТ на зазначених умовах практично повністю відкриє внутрішній ринок України для європейських товарів. Обнулення митних бар'єрів залучить в українську економіку не високі технології, а лише посилить приплив в Україну іноземного товару, який вдарить по вітчизняному виробнику.

Євросоюз швидко знаходить нові механізми захисту своїх ринків. Прикладом може служити, єдина номенклатура опису та кодування товарів, що використовується в ЄС. Авторськими правами на торговельні марки, європейці фактично закрили свій внутрішній ринок навіть для тих іноземних виробників, яких вони пустили в ЗВТ [3]. Ось і виходить, що українським виробникам шампанського, коньяку, кагору, твердих сирів доведеться шукати інші назви, що може зашкодити експорту.

Необхідність дотримання суворіших санітарних, фітосанітарних і технічних норм також може виявитися суттєвою перешкодою для розширення експорту сільськогосподарської продукції з України. У санітарні скандали вже потрапляли український мед, зерно та олія. Правила СОТ вимагають застосування санітарних і фітосанітарних заходів не тільки для зовнішнього, а й для внутрішнього ринку. Ця процедура збільшить витрати на виробництво і зменшить прибутки сільськогосподарських виробників. Чи не першими, уже найближчим часом, це можуть відчути на собі виробники молока. До того ж, створення інституцій для впровадження і підтримки стандартів СОТ потребує значних коштів Державного Бюджету, оскільки це пов'язано з витратами на відповідне устаткування, навчання персоналу, законодавче запровадження відповідних норм. Як свідчить досвід країн з перехідною економікою, ці витрати є доволі значними. Виконання зазначених заходів за рахунок кредитів Світового банку збільшує зовнішній борг країни і може спричинити скорочення витрат на підтримку сільськогосподарських виробників і сільської місцевості.

Україну на світових ринках з її готовою продукцією ніхто не чекає. Україну бажать бачити у якості експортера «потрібної» сировини та імпортера готової продукції. Так не зважаючи на те, що Україна під час вступу до СОТ скоротила експортне мито на соняшник з 17% до 10%, ЄС добивається скасування цього мита в рамках СОТ. У 27 країнах ЄС соняшнику вирощується менше ніж у нас, а потужностей для

переробки у них в 5–6 разів більше. Природно що вони прагнуть зняти бар'єр для вивезення сировини з України.

Ринок не знає жалю, він просто не має емоцій і альтруїзм йому не відомий. Ніхто не потісниться на світовому ринку добровільно. Конкурентоспроможність не з'являється автоматично зі вступом у СОТ, це не дар. Навпаки, конкурентоспроможність виборюється в жорсткій боротьбі, це здатність виживати та розвиватися в «агресивному середовищі» світової економіки.

Конкурентоспроможність вимірюється обсягами присутності на внутрішньому та зовнішньому ринках вітчизняної продукції.

Дослідження вчених вказують на наявність трьох груп продукції АПК за рівнем конкурентоспроможності [4]:

- Група конкурентоспроможної продукції (насіння соняшнику і продукти його переробки, продовольче та фуражне зерно і продукти його переробки, насіння ріпаку і продукти його переробки).
- Група продукції перспективної конкурентоспроможності (м'ясо птахів, овочі, яйця, молоко та молокопродукти, свинина, картопля, мед).
- Група продукції з низькою перспективою конкурентоспроможності (яловичина, цукор, льон, фрукти, виноград).

Запорука розвитку і процвітання всього АПК – виробництво і експорт продуктів переробки. Саме державна підтримка АПК – це той тонкий інструмент, який завдяки умілому та гнучкому використанню може дати вагомі результати в стислі терміни. Українська держава повинна всіма дозволеними в рамках СОТ протекціоністськими методами захищати, в першу чергу, уже працюючі галузі. Адже працююча галузь, як локомотив, потягне за собою суміжні. Прикладом може служити олійно-жирова галузь. За 10 років існування експортного мита на вивіз насіння соняшнику, його виробництво виросло майже втричі, а потужності переробки зросли майже в чотири рази. Впродовж 10 років соняшник є найрентабельнішою сільськогосподарською культурою. Передбачають, що у 2010–2011 маркетинговому році рентабельність становитиме 85%. Олію нашу споживають у 88 країн світу. Переробка соняшнику дає роботу 50 тисячам працівників. Паралельно з ростом виробництва розвивається інфраструктура: будуються елеватори, у 6 портах є 9 терміналів для завантаження олій. Отримане від переробки насіння лушпиння використовується на усіх підприємствах галузі як альтернативне паливо. Для цього використовують котли, аналогів яким немає в світі, розроблені і випущені в Україні. Отже, завдяки успіхам олійно-жирової галузі відновлюється і харчове машинобудування [5].

Враховуючи, що державна підтримка АПК обмежена і жорстко регулюється правилами СОТ, важливе місце має бути відведено використанню прихованих форм непрямой підтримки розвитку та регулювання продовольчого ринку. Особливу увагу слід приділити розвитку оптової торгівлі та інфраструктури продовольчого ринку, оскільки від рівня їх розвитку багато в чому залежить конкурентоспроможність вітчизняного продовольства на внутрішньому і зовнішньому ринках. У більшості країн-членів СОТ ця сфера діяльності регулюється національним законодавством, а не правилами СОТ.

Розвиток усіх галузей сільського господарства залежить від основного фактору – ефективності. Однак, аграрне виробництво у нас, в основному, зосереджено у господарствах населення. Виробництво у цих господарствах не відрізняється високим рівнем прибутковості, воно розглядається як джерело виживання. Обсяги державної підтримки, які направляються до господарств населення є, по суті, підтримкою доходів населення, що проживає у сільській місцевості, а не підтримкою виробництва. Уже в котре життя доводить, що майбутнє за крупнотоварним виробництвом: там якість висока, і собівартість значно нижча, і технології вищі, і є можливість контролю. Оптимально було б сьогодні створити на селі виробничі кооперативи. Це дало б змогу селянам знизити собівартість молока, покращити його якість і залучати техніку. Однак хазяїн не захоче примусово відвести свою корову на громадську ферму, як це було на початку організації колгоспів. Його потрібно у цьому економічно зацікавити.

Дуже вірно, що наша держава взяла курс на відродження крупно товарного виробництва. Уже в 2011, відповідно до постанови № 96 від 07.02.2011, планується компенсувати 50% вартості завершених у 2009–2011 рр. робіт з будівництва і реконструкції тваринницьких ферм і комплексів та підприємств з виробництва кормів. Компенсація передбачена для ферм і комплексів, на яких утримується не 500 голів ВРХ, в тому числі не менше 300 корів, а також 1200 свиноматок.

Першочерговими заходами щодо відродження галузей сільського господарства мають бути поліпшення фінансування та кредитування села, зменшення відсоткових ставок по кредитах, встановлення справедливих цін на сільськогосподарську продукцію, врегулювання законів щодо ринку землі.

Потрібно нарешті визначитись і з пріоритетними торговельними партнерами. Ми вперто прагнемо зі своєю сільськогосподарською продукцією до Європи, в той час як в країнах Південно-східної Азії і Близького Сходу спостерігається розширення попиту на продовольчі товари. Ці країни швидко відновлюються після світової фінансової кризи, у них змінюються споживчі харчові вподобання (замість рису все більше використовують пшеницю і ячмінь). У нас уже є досвід плідної співпраці. От і потрібно закріплюватись на цих ринках, поступово просуваючись вперед.

Інтеграційні процеси – це реальність, вони незворотні. Але ми повинні скрупульозно аналізувати

наші відносини зі світом, керуватися національними інтересами, не піддаватися тиску і не йти на поступки в надії, що наші конкуренти по СОТ поступлять так само.

Література

1. Димедет В. Перспективи інтеграції національного бізнесу до світової торговельної системи в умовах політики подвійних стандартів СОТ / В. Димедет // Зовнішня торгівля: право та економіка : науковий журнал. – 2007. – № 4. – С. 12–15.
2. www.epravda.com.ua/publications/2011/03/14/276661/view_hrint/
3. Арефьев А. Перспективы украинских вареников на европейском столе / А. Арефьев // 2000. Земля. – 2011. – № 20 (176). – С. 3.
4. Супіханов Б.К. Про підвищення конкурентноздатності аграрного виробництва в сучасних умовах / Б.К. Супіханов // Економіка АПК. – 2008. – № 5. – С. 14–16.
5. Євсєєв О. «Звичайне диво» вітчизняної олійно-жирової галузі / О. Євсєєв // Агропрофі. – 2010. – № 44 (131). – С. 4–5.

Надійшла 06.09.2011

УДК 339.924

І. А. ТРОЯН

Кримський економічний інститут ДВНЗ «КНЕУ ім. В. Гетьмана», м. Сімферополь

ПРІОРИТЕТИ ТОРГОВЕЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА КРАЇН-ЧЛЕНІВ ОЧЕС

Стаття присвячена дослідженню торговельного співробітництва країн-членів ОЧЕС, а саме: проаналізовано внутрішній і зовнішній експорт, імпорт товарів і послуг. Виявлено проблемні аспекти торгових відносин і торгові пріоритети співробітництва країн.

The article is dedicated to research trade cooperation between countries-members BSEC, as follows: detailed analysis of intra- and extraregional export, import of goods and services is given. The problem-solving aspects of the trade relations and trade priorities cooperation countries were revealed.

Ключові слова: ОЧЕС, субрегіональне торговельне співробітництво, експорт, імпорт.

Постановка проблеми. Регіональні економічні процеси стають важливим фактором розвитку сучасного світового господарства. Регіоналізація здійснюється на різних таксономічних рівнях: внутрішньодержавному, міждержавному і наддержавному, континентальному і міжконтинентальному. Її особливим проявом і паралельним процесом є міждержавна субрегіоналізація, яскравим прикладом якої є співробітництво в рамках Організації Чорноморського економічного співробітництва (далі – ОЧЕС). Одним з важливих індикаторів і результатів успішності регіональної економічної інтеграції є високий рівень розвитку торговельних відносин країн-інтегрантів. Тому доцільним буде дослідити зовнішню і внутрішню субрегіональну торгівлю країн-членів ОЧЕС як інтеграційну основу їх економічного співробітництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості розвитку економічного співробітництва країн в рамках ОЧЕС були проаналізовані такими зарубіжними і вітчизняними вченими, як А. Гальчинський, В. Новицький, Е. Сискос, С. Саян, А. Філіпенко, С. Челак. Разом з тим, недостатньо уваги приділяється саме торгівельній складовій економічних відносин учасниць ОЧЕС, що вимагає детального дослідження як торгівлі країн в рамках субрегіонального блоку, так і їх зовнішньої субрегіональної торгівлі.

Метою статті є визначення торговельних пріоритетів співробітництва країн в рамках ОЧЕС в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Членами ОЧЕС наразі є 12 країн Східної Європи, Південної Європи і Південно-Західної Азії, що з точки зору географії робить організацію субрегіональною. Більшість вчених відзначає значні потенції розвитку торгівлі в Чорноморському субрегіоні. Стратегічне значення та особливе місце даного субрегіонального проекту співробітництва в системі міжнародних економічних відносин вбачається у тому, що ЧЕС як досить місткий ринок може стати осередком торгівлі між Європою, Близьким Сходом та Азією [1, с. 711]. Чорноморський субрегіон має потужну купівельну спроможність: так, чисельність населення на 2010 р. склала майже 333 млн чол.; для порівняння, населення ЄС – майже 499 млн чол. Субрегіон також виконує комунікаційну функцію між розвинутою Західною Європою і багатою на ресурси Азією. Крім того, можливість виходу до Чорного моря 6 країн ОЧЕС створює умови для економії на транспортних витратах при здійсненні торгівлі.

За рахунок так званого «чорноморського трикутника», що формують три найбільші країни ОЧЕС – Російська Федерація, Туреччина і Україна, на цю організацію приходить майже 4% світової торгівлі, про що свідчить експортна ринкова частка, що є більшим, ніж для країн СНД (3,63%) (табл.1).

До того ж частка внутрішньої регіональної експортної орієнтації країн субрегіону ОЧЕС залишається порівняно високою: 18,2% на 2008 р., хоча й має тенденцію до спаду. Для порівняння, цей